

3 Ga niet op de knieën om een kleuter iets te vertellen

Vroege ontwikkeling schooltaalvaardigheid van groot belang

Hoe kan het dat er al op zo'n vroege leeftijd verschillen in schoolprestaties zijn tussen kinderen uit uiteenlopende maatschappelijke groepen? En waarom zijn die verschillen zo hardnekkig en lijken ze eerder toe dan af te nemen? Hoewel de aandacht voor taalvaardigheid in dit verband niet nieuw is, hebben de onderzoekers van het aandachtsgebied 'De ontwikkeling van schooltaalvaardigheid van Turkse, Marokkaans-Berberse en Nederlandse 3-6-jarigen' met het concept schooltaal-

vaardigheid geprobeerd nieuwe inzichten te winnen, die zowel wetenschappelijk als maatschappelijk van belang kunnen zijn. Programmaleider Paul Leseman, hoogleraar Orthopedagogiek op het gebied van leerproblemen aan de Universiteit Utrecht, licht toe.

Wat is schooltaal? Schooltaal (*'academic language'*) kenmerkt zich bijvoorbeeld door het gebruik van ingewikkelde zinsstructuren en minder vaak voorkomende en abstracte woorden en begrippen. Paul Leseman legt het verschil tussen gewone taal en schooltaal uit aan de hand van een fictief voorbeeld. 'In gewone mensentaal zegt een kind bijvoorbeeld "Ik zie de katten in de tuin. De tuin is daar" - en dan wijst het kind naar buiten. Het kind vertelt verder. "Er zijn veel katten. Ze zijn mager. De katten zijn niet van de burens. Ze zijn van niemand." Vertaald in schooltaal zou dit verhaaltje kunnen worden samengevat in de volgende informatieve zin: 'Mijn achtertuin wordt overspoeld door magere zwerfkatten.' Schooltaal maakt het mogelijk om efficiënt en precies over abstracte, niet direct observeerbare onderwerpen te communiceren en te theoretiseren. Schooltaalgebruik is zelfs essentieel om te kunnen abstraheren van het onmid-

dellijke hier-en-nu en om complexe, samengestelde boodschappen te kunnen overdragen of te kunnen begrijpen. Dit is het fundament van leerprocessen in het onderwijs. Daarom is het zo belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen dat ze dit goed aanleren. Wij hebben ons in ons programma gericht op de vraag of de verwerving van academische taal al in de voor- en vroegschoolse periode begint en of patronen van taalgebruik in het gezin en in de groepen 1 en 2 van de basisschool een verklaring kunnen bieden voor de al vroeg zichtbare verschillen in schooltaalvaardigheid tussen kinderen uit verschillende etnische groepen. Beide vragen kunnen we inmiddels bevestigend beantwoorden.'

Het helpt als ouders meer voorlezen

Een belangrijke uitkomst is dat grote, vroege verschillen in schooltaalvaardigheid kunnen worden gerelateerd aan het opleidingsniveau en de geletterdheid van de ouders van de kinderen. 'Hoe praten zij met de kinderen? Hoe groot is hun woordenschat? Welk soort zinsconstructies hanteren ze? We hebben niet alleen geobserveerd hoe kinderen zelf verhaaltjes vertellen, maar ook hoe ouders met hun kinderen praten. Heel bepalend voor de schooltaal van kinderen is of ouders zelf veel of weinig academische taal gebruiken. Vooral in milieus met lagere opleidingsniveaus en twee-

taligheid is dit een probleem. Een aanbeveling die we kunnen doen, is dat deze ouders hun kinderen veel gaan voorlezen en naar educatieve televisieprogramma's zoals Sesamstraat, Jeugdjournaal en Het Klokhuis laten kijken. Op deze manier kunnen kinderen die de schooltaal in taalinteracties met de ouders tekort komen dit enigszins compenseren. Educatieve computerspellen en museumbezoek zouden ook kunnen helpen. Dat laatste is misschien niet voor iedereen haalbaar.'

Leraren mogen meer moeilijker woorden gebruiken Wie nu hoopt dat het tekort aan schooltaal dat sommige kinderen thuis ervaren, op school wel wordt gecompenseerd, moet Leseman teleurstellen. 'Aan ons onderzoek hebben ruim honderd leraren meegedaan. Zij kunnen schooltaal voorlezen. Ze kunnen boekjes voorlezen waarin, zoals in de meeste voorleesboekjes, infrequente woorden en complexe zinsstructuren – kenmerken van schooltaal – worden gebruikt. Ze kunnen kinderen stimuleren hun gedachten op een 'academische manier' te verwoorden, enzovoort. Dat zou kunnen. Maar de werkelijkheid is minder ideaal. Gemiddeld blijkt er in klassen met naar verhouding veel tweedetaalleerders minder complex taalgebruik te zijn dan in klassen met naar verhouding weinig tweede-

taalleerders. Leerlingen die minder vaardig zijn in het Nederlandse schooltaalregister, worden op een minder uitdagende manier aangesproken. Ze krijgen meer gesloten en juist minder open vragen dan andere leerlingen. Bovendien, de Turkse en Marokkaanse kinderen in ons onderzoek komen bij intree in de basisschool veel vaker in klassen terecht met een verhoudingsgewijs hoog percentage tweedetaalleerders dan de Nederlandse kinderen. Er lijkt dus een risico te zijn dat vroege verschillen in schooltaavaardigheid op school eerder vergroot dan verkleind worden.' Leseman heeft aanwijzingen uit ander onderzoek dat leraren er goed aan zouden doen moeilijker woorden en zinsconstructies te gebruiken in deze klassen. 'Vermijd dat vooral niet. En maak gebruik van leer- en werkvormen die je hierbij kunnen helpen, zoals elektronische voorleesboekjes. O ja, werk ook niet teveel in de grote kring, maar doe iets met kleine groepjes. Tweedetaalleerders hebben daar baat bij omdat de dialogen dan intensiever zijn. Ik besef trouwens dat veel leerkrachten onder druk staan en dat dit allemaal niet altijd even gemakkelijk uitvoerbaar is.'

Tweetaligheid geeft positieve en negatieve effecten De onderzoekers hebben ook geprobeerd vast te stellen welke rol

Paul Leseman:
**'De school maakt
verschillen in
taalvaardigheid
niet kleiner'**

Praten in eerste taal gaat vaak ten koste van tijd voor de tweede taal

tweetaligheid speelt in de vroege schooltaalontwikkeling. 'Daarbij stonden twee hypothesen centraal. Volgens de eerste, die van Cummins, hebben tweedetaalleerders voordeel van de beter beheerste eerste taal bij het leren van de tweede taal, omdat diepere conceptuele kennis en hogere orde 'academische' vaardigheden, bijvoorbeeld lezen of betogen, in de eerste taal met de tweede gedeeld kunnen worden. Dat blijkt inderdaad wel te kloppen. Tweetaligen kunnen dus voordeel hebben van hun eerste taal.' De tweede hypothese vloeide voort uit het belang dat aan taalaanbod, aan 'input', moet worden toegekend. Leseman: 'We veronderstelden dat in de meertalige gezinnen ouders in dagelijkse informele gezinsinteracties vaker zouden kiezen voor de eerste taal dan voor het Nederlands, maar dat daarin, uiteraard, verschillen zouden bestaan tussen de gezinnen. Puur gerekend naar de hoeveelheid input per taal vermoeden we een competitieve relatie tussen eerste en tweede taal. Dat wil zeggen, de totale tijd die in gezinnen bestaat voor op het kind gericht taalaanbod en ondersteunende taalinteractie wordt tussen de twee talen verdeeld. Netto zou dat in minder input in elk van beide kunnen resulteren. Ook die hypothese klopt. Naarmate er in het gezin meer taalaanbod in de eerste taal is, is er minder

aanbod in de tweede taal. De mate van aanbod in de eerste taal correleert negatief met de taalontwikkeling in de tweede taal, en omgekeerd.' Samenvattend: er zijn dus tegelijkertijd positieve en negatieve effecten van tweetaligheid. 'Ja, maar vooral als je kijkt naar kinderen van lager opgeleide Turkse en Marokkaanse ouders, dan valt de balans uiteindelijk niet positief uit. Dit komt doordat er in deze gezinnen in het algemeen wat minder tijd en aandacht is voor de kinderen. Wat hier helpt is gewoon meer taalinteractie.'

Het begin van een internationaal netwerk Het programma is nog niet afgerond, er liggen nog data te wachten op analyse. 'We hopen de kinderen die we van 3 tot 6 jaar hebben gevolgd, verder te kunnen volgen in het basisonderwijs, want pas daar kan echt getoetst worden of vroege socialisatie van schooltaal inderdaad het leren op school bevordert. Internationaal is er een begin van een netwerk met prominente onderzoekers op het terrein van academisch taalgebruik. Bijzonder aan het Nederlandse project is de aandacht voor de voor- en vroegschoolse periode. Ons onderzoek naar ontluikende schooltaalvaardigheid wordt door de buitenwacht met belangstelling gevolgd.' ■

Aandachtsgebied *De ontwikkeling van schooltaalvaardigheid van Turkse, Marokkaans-Berberse en Nederlandse 3-6-jarigen* (september 2004 – september 2009)

Programmaleiding

- Paul Leseman, Universiteit Utrecht, hoofdaanvrager
- Rob Schoonen, Universiteit van Amsterdam
- Ton Vallen, Universiteit van Tilburg

Co-supervisoren

- Abder El Aissati, Universiteit van Tilburg
- Jeanne Kurvers, Universiteit van Tilburg
- Kutlay Yagmur, Universiteit van Tilburg

Postdocs

- Rian Aarts, Universiteit van Tilburg
- Yahya E-rramdani, Universiteit van Tilburg
- Aziza Mayo, nu Institute of Education, London University

Aio's

- Serpil Demir, Universiteit van Tilburg
- Lotte Henrichs, Universiteit van Amsterdam
- Mohammadi Laghzahoui, Universiteit van Tilburg
- Marielle Messer, Universiteit Utrecht*
- Anna Scheele, Universiteit Utrecht

*Gefinancierd door de UU

Verschillen in vroege schooltaalvaardigheid

Fragmenten van de taalproductie van twee Nederlandse vierjarigen die een boekje 'voorlezen' aan de hand van de plaatjes (*bron: DASH-project*)

Kind 1 Poes.

Zit uit het raam te kijken.
Dat is een meisje.
Op de trap lopen.
Toen kwam er een poes.
Toen was de poes in de keuken.
Poes. Poes. Poes.
Twee poezen.
Onder de blaadjes verstoppen.
Poes. Poes. Poes.
Met de blaadjes aan het spelen.

Kind 2 Hij springt de bank af.

Dan slaapt hij.
Dan ligt hij in bed te slapen.
Door zijn bed kruipen, onder zijn deken.
Hooft hij een vlieg.
Gaat achterna rennen.
Heeft hij zijn poten vies gemaakt met verf.
Dat zijn voetafdrukken.
Nog meer voetafdrukken.
En dan ging de vlieg naar buiten vliegen.
Hij vindt de krant.
Dan kruipt hij erdoorheen en gaat hij 't scheuren.
Dan ziet hij vogeltjes om mee te spelen.
Dan springt hij in het bad en laat hij de vogeltjes schrikken.